

Szente Varga Mónika

Mexikó és a Habsburg Birodalom 1864-ben, Habsburg Miksa mexikói császársága alatt kötött először diplomáciai szerződést. Ez a kapcsolat azonban mindössze három évvel később, Miksa querétarói kivégzésével megszakadt.¹ Közel négy évtizedig nem létesült államközi összeköttetés, ami Ferenc József öccsének tragikus sorsával, a kereskedelmi érdekek hiányával és az óriási földrajzi távolsággal magyarázható. A fordulat 1901-ben következett be.² A Monarchia nyitni kívánt a latin-amerikai országok, többek közt az ásványkincsekben oly gazdag Mexikó felé, a közép-amerikai állam pedig az európai erőegyensúly és stabilitás hordozóját látta a Monarchiában, s ezért törekedett kapcsolatok létesítésére.³ 1901-ben Querétaróban a Miksának szentelt engesztelő kápolna felavatása⁴ alkalmat teremtett a magas szintű párbeszédre a mexikói vezető körök és az ez alkalomból Mexikóba érkezett Habsburg főhercegek közt. Még ugyanebben az évben megszületett a megállapodás, amely nyomán létrejött az a külkapcsolati hálózat, mely, bár a Monarchia felbomlásával jelentős változásokon ment keresztül, véglegesen csak 1941-ben szűnt meg, amikor Mexikó megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal.

Jelen tanulmány a magyar-mexikói kapcsolatok ezen negyven évét vizsgálja. Rövid áttekintést ad a külkapcsolatok alakulásáról: vizsgálja ezen kapcsolatok szintjét, strukturáját, az adott időszakban beálló változásokat és ezek mozgatórugóit. Továbbá foglalkozik az egyes külképviseletek hierarchikus és földrajzi elhelyezkedésével, ennek okaival, illetve magának a konzulátusnak vagy követségnek belső működésével: feladataival és személyzetével. Végezetül szó lesz néhány kiemelkedő személyiségről, akik meghatározó szerepet töltek be a kétoldalú kapcsolat terén.

Az időszak magyar-mexikói külkapcsolatait alapvetően két részre lehet osztani. A cezúra 1918-19, tehát a Monarchia, majd a Monarchia külügyi szervezetének felbomlása. A magyar külpolitika egyrészt függetlenné válik, másrészt változik a kapcsolatok szintje is. 1919 előtt mindkét állam egy-egy követséggel és számos tiszteletbeli konzulátussal képviseltette magát. Később azonban a tiszteletbeli konzulátusokból csak egy maradt,⁵ s ez mindenképp visszalépésnek tekinthető, még akkor is, ha esetleg tiszteletbeli főkonzulátusról beszélhetünk, mint a mexikóvárosi intézmény esetében. A követségek pedig nem az adott ország területén, hanem egy harmadik, úgymond, fontosabb államban helyezkedtek el. A követek ott székelték - a magyar Washingtonban, a mexikói Rómában - s onnan látták el a másik ország feladatait is.

Mivel a külpolitika és a külügyi szolgálat az 1867/XII. tc. alapján közös ügy volt a Monarchiában, a magyar-mexikói diplomáciai kapcsolatokat a Monarchia és Mexikó relációjában kell vizsgálni az előbbi felbomlásáig. A Monarchia mexikói külképviseletei földrajzilag a következőképpen helyezkedtek el: követség Mexikóvárosban és tiszteletbeli konzulátusok Mexikóvárosban, Monterreyben, és három kikötővárosban: Mérida-Progresóban, Tampicóban és Veracruzban. A helyszin

¹ Archivo Histórico Diplomático de la Secretaría de Relaciones Exteriores (AHD SRE) 42-27-13, 1901

² AHD SRE 17-19-69, 1901

³ "El Sr. Ministro de Austria-Hungria" *El mundo ilustrado*. VIII. 1901. 10. sz. 7. o.

⁴ AHD SRE 17-19-69, 1901

⁵ *Magyarország tisztí név- és címtára. 1927-1942*, Budapest, 1927-1942

kiválasztásában a gazdasági tényező volt a döntő, de szerepet játszott az is, hogy a Mexikóba érkező monarchiabeli állampolgárok többsége hol lép partra, hol van tehát leginkább szükség információra, segítségre, esetleges ügyintézésre. Meglepő viszont, hogy Mexikóvárosban a követség mellett konzulátus is működött, még ha tiszteletbeli volt is. A követség bizonyára egymaga is győzte volna a munkát. A mexikóvárosi tiszteletbeli konzulátus felállítása mögött ezért elsősorban presztízst és személyes érdekeket kell keresni.

A korszakban az Osztrák-Magyar Monarchia mexikói követei a következők voltak: gróf Gilbert Hohenwart,⁶ gróf Wiesniewski Jarosláv,⁷ Karl Giskra báró⁸, gróf futaki Hadik Miksa,⁹ báró Riedl Ferenc¹⁰ és Kánya Kálmán¹¹. A tiszteletbeli konzulátusok élén Mérida-Progresóban Urcelay Lajos majd Korte Henrik, Monterreyben Goldstein Oszkár, Reichmann Károly majd Brenner Róbert, Tampicóban Heynen Károly majd Müller Győző, Veracruzban pedig Caballero P. Frank, Eckhardt Károly, végezetül Cornelius Gertz állt.

Mexikó szintén egy központi követséggel - Bécs - és számos tiszteletbeli konzulátussal bírt - Brünn, Budapest, Fiume, Pozsony és Trieszt - .A választást szintén politikai és gazdasági érdekek motiválták. Jelen tanulmány témájának szempontjából csak a magyar királyság területén elhelyezkedő külképviseletek, illetve a központi bécsi követség tekinthetők relevánsak.

Mexikó első követe a Monarchiában maga Porfirio Diaz nagybátyja, Don José Teresa de Miranda volt. Őt követte Jesús Zenil, Gilberto Crespo y Martínez¹² és végül

⁶ Krajna és a Wend örgrófság örökös főasztalnoka, diplomata. Mexikói megbízatása előtt dolgozott Konstantinápolyban, Berlinben, Rómában, Szentpétervárott, Madridban és Tangerben. Később a Monarchia rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere Portugáliában. 1910-től osztrák-magyar kiküldött az egyiptomi államadósságot ellenőrző nemzetközi bizottságban. Lásd: AHD SRE 42-27-13, *Magyarország tisztí név- és címtára, 1891-1918*

⁷ Lengyel származású diplomata. Mexikót megelőző állomáshelyei: Spanyolország, Olaszország, Görögország és Bajorország. Lásd: *Magyarország tisztí név- és címtára, 1893-1906*

⁸ Cseh származású diplomata. Dolgozott a Monarchia romániai, szerbiai, svájci és egyesült államokbeli követségein. Alig tíz évvel azután, hogy mint fogalmazó jelölt, ideiglenes beosztott lett a romániai követségen, a Monarchia rendkívüli követévé és meghatalmazott miniszterévé nevezték ki Chilében. Ezt követték a mexikói, majd a bulgáriai és németalföldi megbízatások. Mindennapi életéről, személyiségéről a mexikói nemzeti színház építésében részt vevő. 1908-1909 fordulóján Mexikóban járt magyar képzőművész. Maróti Géza kéziratoss visszaemlékezéseiből sokat megtudhatunk. Lásd: AHD SRE 42-27-75, *Maróti Géza visszaemlékezések*, Építészeti Múzeum, Budapest, (Kézirat, Beléltározatlan), 184-218. o., *Magyarország tisztí név- és címtára, 1891-1917*.

⁹ (1867, Pálóc - 1921, Budapest) Császári és királyi kamarás, máltai lovag, magyar királyi huszárhadnagy, diplomata. Hadik Béla ellentengernagy fia. Mexikón kívül dolgozott Nagy Britanniában, Belgiumban, Bajorországban, Franciaországban, a pápai szentszéken és Svédországban. Lásd: AHD SRE 42-27-74, *Magyarország tisztí név- és címtára, 1896-1918*; Gudenus János: *A magyarországi főnemesség XX. századi geneológiája*. Budapest, 1990, 499-501. o.

¹⁰ Diplomata. Állomáshelyei: Amerikai Egyesült Államok, Német birodalom, Brazília és Mexikó. Utóbbi két helyen rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. Lásd: AHD SRE 1-19-3, *Magyarország tisztí név- és címtára, 1891-1913*.

¹¹ Elettével és diplomáciai tevékenységével részletesen foglalkozik: Anderle Ádám - Kozári Monika: *A monarchia utolsó követe: Kánya Kálmán Mexikóban 1914-19*, 1. ed. Szeged, 1990, 2. ed. Szeged, 1996, sp. ed. Mexikó, 1998

¹² 1885-től konzul Havannában. Később a mexikói területfejlesztési minisztériumban dolgozott. Lásd: AHD SRE 1-19-11

Miguel Covarrubias, aki az utolsó mexikói követ volt Bécsben. 1917-es halálakor a mexikói kormány nem nevezett ki újabb követet az első világháború miatt, hanem a Berlinben székelő mexikói követ, Rafael Zubaran Capmany vette át az ügyek vitelét a Monarchia felbomlásáig. A konzulátusok közül a pozsonyi Palugyay József vezette, aki abból a Palugyay borkereskedő családból származott,¹³ mely Miksa idején a bort Mexikóba szállította,¹⁴ a fiemei iroda élén pedig az Ossoinack hajókereskedő család tagját, Andrea Ossoinackot találjuk. A budapesti konzulátust a Mexikóból hazatérő magyar származású, de ekkor már mexikói állampolgársággal bíró Bánó Jenő¹⁵ állította

¹³ A Palugyayak fantáziát látták a latin-amerikai piacon. Ifj. Palugyay Ferenc például Uruguay tiszteletbeli konzulja volt Pozsonyban.

¹⁴ Brucker Jenő: "Palugyay József emlékezete" *Borászati Lapok* XLVII. 1915. 21. sz. 1-2. o.

¹⁵ 1885-ben született Roskóványban, Sáros megyében. Anyja Jeszenszky Teréz, apja Bánó József másodikispán. Tanulmányait Fiumében a tengerészeti akadémián végezte. Tengerészapródként szolgált, majd a vasútnál helyezkedett el. Minden valószínűséggel már ekkor kedvet kapott az utazáshoz. Felesége korai halálát követően világkörüli útra indult. Eljutott Amerikába és útját félbehagyva, Mexikóban telepedett le. Ültetvényt létesített Oaxaca államban és újra megházasodott, elvette Juanita Yañezt. Miután 1903-ban egy váratlan természeti csapás egész gazdaságát tönkre tette, Mexikóvárosba költözött. A szerencse azonban hamar rámosolygott, megkapta Mexikó budapesti képviselőjének vezetését. Még 1903-ban hazatért és kialakította konzuli irodáját az Andrassy út 83. szám alatt. Eleinte egyedül dolgozott, majd 1908-tól kezdve egy illetve két munkatárssal. Az első tiszteletbeli alkonzul Solymási Oszkár, a Levante magyar hajózási társaság igazgatója volt, akit személyesen Bánó Jenő javasolt vagyona, üzleti kapcsolatai és spanyol nyelvtudása miatt. A főkonzul és az alkonzul viszonya azonban hamarosan annyira megromlott, hogy Bánó munkatársa leváltásáért folyamodott. Mexikó új tiszteletbeli alkonzul nevezett ki dr. Sömjén Géza személyében, illetve kancellári minőségben Budapestre delegálták a mexikói külügyi szolgálat tagját, Agustín Lujánt. Luján alig egy évet maradt a magyar fővárosban (1910-11). Minden bizonnyal a kitörő mexikói forradalom miatt hívták vissza. Bánó Jenő 1912-ben távozott Budapestről. Asztmája miatt Alexandriába költözött, ahol rövid ideig Mexikó konzuli posztját is betöltötte. Az első világháború során angol csapatok magyar származása miatt elfogták. Hónapokat töltött hadifogoly táborban, majd részben amerikai, részben mexikói közbenjárásra szabadult. A háború további részében Barcelonában tartózkodott, és innen írta cikkeit Sulieman el Fakir álnéven a szövetséges hatalmak ellen. A békekötés után is Spanyolországban maradt, Malagában hunyt el 1929-ben. (Lásd: AHD SRE 36-3-1. "Mexikó magyarországi főkonzula" *Budapesti Hírlap* XXIV. 1904. 12. sz. 2. o., "A budapesti mexikói főkonzul" *Budapesti Hírlap* XXIV. 1904. 14. sz. 19. o., dr. Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái, Budapest, 1940, II. k. 251-254. o.) Bánó Jenő jelentős mértékben járult hozzá a magyarországi Mexikó-kép alakulásához. Könyvei és cikkei: Bánó Jenő: *Bolyongásaim Amerikában. Utelírások a trópusok vidékéről, a mexikói köztársaság tüzetes ismertetésével*. Budapest, 1906, Bánó Jenő: *Mexico és utazásom a trópusokon*, Budapest, 1896, Bánó Jenő: "A mexikói kávé" *Magyar Külkereskedelem* I. 1910. 8.sz. 6. o., Bánó Jenő: *Úti képek Amerikából*, Budapest, 1890 jól ismertek. Kevésbé köztudott viszont, hogy mintegy hetven tárgyat adományozott a budapesti Néprajzi Múzeumnak. (Lásd: múzeum bevételi könyve), s hogy 1903-ban tető alá hozta a múzeum és Wilhelm Bauer német gyűjtő között a megállapodást, mely során az intézmény mintegy 800 mexikói tárgyat vásárolt. Konzuli éveinek talán legnagyobb sikere azonban a mexikói nemzeti színház, ma Instituto Nacional de Bellas Artes építésében való magyar közreműködés volt. A magyar képzőművész, Maróti Géza mexikói tárgyalásainak idejére Bánó Jenő is Mexikóba utazott, hogy személyesen állhasson a spanyolul egyébként nem beszélő művész rendelkezésére. Bánó Jenőnek oroszlanrészre volt a tárgyalások lebonyolításában és a szerződés véglegesítésében. A mexikói kormány ekkor rendelte meg a nézőtér üveg mennyezetét és a színpadnyílás feletti mozaiképet. Ezek később mind Budapesten készültek. (Lásd: Maróti Géza visszaemlékezések 184-218. o., "Magyar művész Mexikóban" *Pécsi Napló* XVI. 1907. 284. sz. 4. o. Az eredeti tervek egy részét

fel 1903-ban, s irányította egészen 1912-ig. Utódja, dr. Sömjén Géza, a korábbi alkonzul lett.

Míg minden más külképviselet bezárta kapuit 1918-19-ben,¹⁶ Mexikó budapesti tiszteletbeli konzulátusa továbbra is működött, s évekig egyetlen kapcsolatok bizonyult a két ország közt. Csak a huszas évek közepe hozta meg a kétoldalú kapcsolatok kiszélesedését: 1925-ben megkezdte működését Mexikóvárosban a Magyar Királyság Tiszteletbeli Főkonzulátusa, 1926-tól Veracruzban a magyar alkonzulátus, és ugyanebben az évben Magyarország washingtoni követét már Mexikóba is akkreditálták. Mexikó római követének magyarországi akkreditációjára vonatkozó első, jelenleg ismert adat szintén 1926-ra datálódik.¹⁷ Mivel azonban mindkét ország elsősorban saját belügyeivel volt elfoglalva, a két világháború közt nem mélyítették tovább kapcsolataikat, s nem létesült sem magyar követség Mexikóban, sem mexikói Magyarországon.

1926 és 1941 között Magyarország Mexikóba akkreditált washingtoni követei voltak: gróf Széchenyi László (1926-34)¹⁸, Pelényi János (1934-41)¹⁹ és Ghika György (1941)²⁰. Gróf Széchenyi László 1925-ben látogatott először Mexikóba, ügynevezett különleges misszió keretében. A küldetés célja a kétoldalú kapcsolatok normalizálása és fejlesztése, illetve a Mexikóban létesítendő magyar konzulátusok felállításának

budapesti múzeumok - Építészeti Múzeum, Kiscelli Múzeum és az Iparművészeti Múzeum - őrzik.

¹⁶ AHD SRE 16-27-76, 1919

¹⁷ AHD SRE 37-12-148, 1926

¹⁸ Gróf Széchenyi Imre és gróf Sztáray-Szirmay Alexandra gyermekeként született Horpácson 1879. február 18-án. Császári és királyi kamarás, huszárkapitány, a főrendiház örökös tagja, magyar királyi követ. 1908-ban Vanderbilt gyáros és bankár leányát, Vanderbilt Gladys Mooret vette feleségül New Yorkban. Az Országos Gyermekevédő Liga elnöke, s a külföldi gyermeküldöttek kormánybiztosa. 1921. december 28-án nevezte ki Horthy Miklós washingtoni rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré. Feladata a követség felállítása és vezetése volt. Mexikói működésének emlékét mind a mai napig őrzi a budapesti Néprajzi Múzeum, hiszen a gróf huszonnyolc mexikói tárggyal gazdagította az intézmény gyűjteményét. Lásd: AHD SRE 41-17-48, *A Magyar Társadalom Lexikonja*, 2. ed., Budapest, 1931, 534. o.

¹⁹ Pelényi János 1885. február 15-én született Budapesten. A bécsi katonai akadémia elvégzése után különös módon nem a hadsereg berkeiben, hanem a diplomáciában kereste az érvényesülés lehetőségét. Először a közös külügyminisztériumban dolgozott, majd 1908-tól Pittsburghban konzuli attasé. Egy évvel később már Chicagóban alkonzul, majd 1911-ben clevelandi konzul lesz. Az első világháború utolsó éveiben újra a közös külügyminisztériumban dolgozott, majd 1919-ben a magyar külügyminisztérium alkalmazásába került. 1922-től washingtoni követségi tanácsos. Széchenyi ő helyettesítette távollétei alatt. 1930 augusztusától Magyarországot képviseli a Népszövetségben, mint miniszterrezidens. 1934-ben tér vissza Amerikába, már mint Magyarország rendkívüli és meghatalmazott minisztere. Még ebben az évben, április 26-án átvette működési engedélyét Mexikóban. Elődjéhez hasonlóan azonban ő is Washingtonban dolgozott. Jököre Széchenyitől eltérően nemcsak az Egyesült Államokra, Mexikóra és Kubára terjedt ki, hanem 1940-re már Costa Ricára, Hondurasra, Nicaraguára, Puerto Ricóra és Salvadorra is. Posztjáról 1940. november 26-án lemondott. 1974-ben hunyt el az Amerikai Egyesült Államokban. Lásd: AHD SRE 24-15-51, Borbándi Gyula: *Magyar politikai pályaképek 1938-48*, Budapest, 1997,

²⁰ 1906-ban lépett külügyi szolgálatba, így 1941-re tapasztalt diplomatának számított. Dolgozott korábban Belgrádban, Milánóban, Hamburgban, majd 1927 és 1939 között New York-i főkonzulként tevékenykedett. 1939-ben Tokióba küldték. Ekkor már rendkívüli követ. Következő állomáshelye Washington. 1941-ben járt Mexikóban és szeptember 12-én kapta meg működési engedélyét. Lásd: AHD SRE 25-15-59

előkészítése volt. Már a látogatás folyamán sor került a tiszteletbeli magyar főkonzulátus megnyitására Mexikóvárosban, a Calle de Uruguay 94 szám alatt. Az intézmény élén régi ismerőst találunk: a Monarchia korábbi tiszteletbeli veracruzai konzulját, Cornelius Gertzet. A konzulátus felállításával a mexikói magyarság egyik régi álma valósult meg. Lehetőség nyílt útlevel-érvényesítésre és a végrendeletek hitelesítésére, valamint ügyintézésre. Ezenkívül a mexikói magyarok a magyar kultúra és hagyományok felkarolását és a mexikói magyarság összefogását várták el a konzulátustól. Cornelius Gertz kinevezését a kint élő magyarok döntő többsége támogatta, sőt lobbiztak is mellette,²¹ részben magyarnyelvű újságjukban, a *Mexicoi Magyar Újságban*²², illetve a magyar külügyminisztériumnak írt levelükben.²³ Fél évvel a mexikóvárosi külképviselet megnyitása után, 1926. július 5-én kezdte meg működését Veracruz városban, a Calle Zamora 7 Bajos cím alatt a veracruzai tiszteletbeli alkonzulátus. Jogköre Veracruz állam területére terjedt ki, és hierarchikusan a mexikóvárosi követség alatt helyezkedett el. Létrehozásával egy háromlépcsős szerkezet alakult ki: washingtoni követség - mexikóvárosi tiszteletbeli főkonzulátus - veracruzai tiszteletbeli alkonzulátus. Utóbbit Sitzenstatter József²⁴ vezette, mindössze azonban 1927 végéig. Utána az alkonzulátus neve alatt *Magyarország tisztí cím- és névtárában*²⁵ éveken keresztül a betöltetlen szó szerepel, ami jelzi, hogy Magyarország nem szándékozott az intézményt bezárni. Mexikó legforgalmasabb kikötőjében ugyanis szükségeltetett a képviselet. Mivel azonban Sitzenstatternek nem sikerült utódot találni, az alkonzulátus nem nyitotta meg újra kapuit; fantomintézmény lett.

A két világháború közt Mexikó a magyarországi eseményeket római követsége és budapesti tiszteletbeli konzulátusa segítségével kísérte figyelemmel. A Magyarországra is akkreditált római követségek José Manuel Puig Casauranc²⁶, dr. Bernardo Gastélum,²⁷ Ezequiel Padilla,²⁸ Manuel de Negri, Primo Villa Michel,²⁹ Manuel Téllez.³⁰

²¹ "Magyar konzult Mexicoban!" *Mexicoi Magyar Újság* II. 1925. 4. sz. 1. o.

²² Betegh Pál szerkesztette. 1924-ben jelent meg először. 1925-ben még létezett.

²³ MOL K106 73cs 33t, 1925

²⁴ Magyar származású veracruzai lakos, a helyi telefoncégek szindikátusának elnöke. Korábban Mexikó tiszteletbeli luganói konzulja volt, majd Svédország tiszteletbeli alkonzuli tisztségét is ellátta, de erről később korára való tekintettel lemondott. Alkonzulátusa feltételeként évi 300 dollárt kért a magyar államtól irodai költségekre, amit azonban nem kapott meg, s ez is közrejátszhatott abban, hogy posztjáról alig egy év múlva lemondott. Róla és a veracruzai alkonzulátusról lásd: MOL K106 53cs 18t

²⁵ *Magyarország tisztí cím- és névtára*. 1929. 31. o., 1931. 29. o., 1932. 32. o. Az 1933 és 1934-es kötetek sajnos nem hozzáférhetőek. 1935-ben pedig a veracruzai alkonzulátus már nem említődik.

²⁶ 1888-1889. Sebész, politikus, szenátor, oktatási és iparügyi miniszter és diplomata. Itálián kívül képviselte Mexikót az Amerikai Egyesült Államokban és Argentínában is. Lásd: Álvarez, José Rogelio: *Enciclopedia de México, México*, 1977. vol. X. 565. o.

²⁷ 1886-ban született Culiacánban, Sinaloa államban. Író, politikus, egészségügyi miniszter, Mexikó paraguayi, uruguayi és római követe. Lásd: *Enciclopedia de México*, vol. V. 240. o.

²⁸ 1892-1971. Ügyvéd, diplomata, szenátor, oktatásügyi és külügyminiszter. Utóbbi posztjáról lemondott, hogy a mexikói elnökválasztáson indulhasson, itt azonban Miguel Alemántól vereséget szenvedett. Lásd: *Enciclopedia de México*, vol. X. 73. o.

²⁹ 1893-1970. Ügyvéd, Mexikóváros kormányzója, iparügyi és kereskedelmi miniszter, belügyminiszter és Mexikó diplomáciai képviselője. Ez utóbbi tisztségében dolgozott többek közt Németországban, Uruguayban, Hollandiában, Japánban, Guatemalában, Nagy Britanniában, Belgiumban és Olaszországban. Lásd: *Enciclopedia de México*, vol. XII. 404-405. o.

³⁰ 1855-1937. Diplomata, belügy- és külügyminiszter. Lásd: *Enciclopedia de México*, vol. XII. 507. o.

Leopoldo Ortiz és Eduardo Vasconcelos voltak. Szinte évenként váltották egymást. A budapesti tiszteletbeli konzulátus élén azonban 17 éven keresztül, egészen haláláig dr. Sömjén Géza állt. Őt követte sógora, Bogdán Rezső, majd fia, Sömjén János. Nem túlzás tehát konzuli dinasztiáról beszélni, hiszen egyetlen család irányította az intézményt 1912-től egészen 1941-ig.

A magyar-mexikói kapcsolatok 1941-ben szakadtak meg. Mexikó budapesti konzulátusa már 1941. március 24-én véglegesen bezárt. Az iratok egy részét megsemmisítették, a többi Roberto Orellana,³¹ a milánói mexikói konzulátus harmadosztályú konzulja Olaszországba vitte.³² Miután Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között 1941. december 12-vel beállt a hadiállapot, Mexikó megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal.³³ Cornelius Gertz, Magyarország mexikóvárosi főkonzuljának működési engedélyét 1941. december 24-én bevonták.

Összességében elmondható, hogy a tárgyalt időszakra jellemző egy követség, és az ehhez csatlakozó tiszteletbeli konzulátus(ok) működtetése. Az előbbi az akkreditáló állam tartotta fenn, és hivatásos diplomata, a küldő ország állampolgára vezette, általában rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter rangban. Alkalmazottjaihoz hasonlóan gyakran arisztokrata származású volt, ami mutatja a külügyi szolgálat magas presztízsét. Bár az illető követ legtöbbször rövid időt töltött állomáshelyén, maximum két-három évet, országot igen széles sikon képviselte, többek közt diplomáciai, politikai, gazdasági és kulturális téren. Munkájáért fizetést kapott. A tiszteletbeli konzulok, a tiszteletbeli konzulátusok vezetői ugyanakkor nem voltak hivatásos diplomaták, és anyagi juttatást sem kaptak munkájukért. Fizetés nem járt, s időnként még a konzuli illetéket sem tarthatták meg. Ezenkívül a konzulátus fenntartási költségei is rájuk hárultak. A tiszteletbeli konzulátus tehát kétségtelül anyagi megterhelést jelentett a konzuloknak, mégis mindig sok jelentkező akadt, elsősorban üzleti körökből. Egyfajta befektetésnek tekintették a megbízatást, ami idővel megtérül, hiszen konzuli pozíciójuk növelte presztízsüket, partnereik beléjük vetett bizalmát, és olyan körökben forgolódhattak, olyan információkhoz juthattak hozzá, amelyek segíthették üzleti tevékenységüket. A tiszteletbeli konzulátus megnyitása a küldő államnak is érdeke volt. Gazdasági érdekképviseletre tehetett szert, s mindez egy fillérjébe sem került. Éppen ezért a kritériumok azt illetően, hogy ki lehet tiszteletbeli konzul, nem voltak túl szigorúak. A tiszteletbeli konzul lehetett külföldi állampolgár, sőt egyszerre más állam képviseletét is elláthatta. A Monarchia veracruzai tiszteletbeli konzulja, Cornelius Gertz például német állampolgár volt és egyidejűleg német tiszteletbeli konzuli pozíció is betöltött. Mivel a tiszteletbeli konzulátus fenntartása mind az illető államnak, mind magának a konzulnak is érdekében állt, általában hosszú ideig működtek, s egy tiszteletbeli konzul akár évekig, sőt évtizedekig is az adott intézmény élén állt.

³¹ Mexikóvárosban született 1903. február 3-án. Ügyvéd. 1936 áprilisában lépett be a külügyi szolgálatba, s még e hó során megkapta belgiumi kinevezését. Az antwerpeni konzulátuson dolgozott, majd alig egy év múlva a milánói konzulátusra került. 1942-től Stockholmban működött, majd harmadosztályú konzul Washingtonban. Ezt követően hazarendelik, mikor is kilép a külügyi szolgálatból, s csak 1946-ban tér vissza. Újra Skandináviába - Svédország, Norvégia - kerül. 1957-ben Norvégiától megkapta a Szent Olaf rendet. 1958-ban Peruban találjuk, mint külügyi tanácsost. 1959-ben pedig már Nicaraguában. A következő állomáshely Chile. 1964-től pedig Mexikó paraguayi nagykövete. Lásd: AHD SRE XI-163-1.

³² AHD SRE 35-3-18, 1941

³³ MOL K106 74cs 33t, 1941-42

Személye, egyénisége éppen ezért erősen rányomta bélyegét az irodára, s ezáltal a magyar-mexikói viszonyokra is.

Kiemelkedő szerepet játszott például a kétoldali kapcsolatok területén Cornelius Gertz, aki 1867. július 8-án született a németországi Tetenbüllben. 1890-ben érkezett Mexikóba, ahol 1906-tól az egyik legfontosabb cég, a Sommers and Hermann Co.³⁴ vezetői közé tartozott. Vagyon, kapcsolatai és befolyása révén ideális tiszteletbeli konzuljelöltnek bizonyult. Több állam is felkérte. Élete során volt belga, holland, német és osztrák-magyar tiszteletbeli konzul. Cornelius Gertz 1914-től - mint a Monarchia tiszteletbeli veracruzai konzulja -, Kánya Kálmán beosztottja lett. Kánya később a külügyminisztériumban dolgozott,³⁵ és minden bizonnyal szerepe volt abban, hogy a magyar kormány a húszas években Gertzet kérte fel a megnyitandó mexikóvárosi képviselői irányítására. Magyarország a mexikói főkonzulátusra, más konzulátusokkal egyetemben, elsősorban kereskedelmi érdekei képviselőjeként és előremozdítójaként tekintett. Cornelius Gertzről a Mexikóba irányuló magyar külkereskedelem támogatását, illetve új gazdasági lehetőségek, piacok feltárását várta. Eme feladat - már foglalkozásából kifolyólag is-, nem állt távol a tiszteletbeli főkonzulától. A Magyar Országos Levéltár több tételnyi jelentését őrzi Mexikó külkereskedelmi, gazdasági, pénzügyi helyzetével és éves költségvetésével kapcsolatban.³⁶ Rendszeresen írt olyan speciális területekről is, mint a bányászat, kőolaj-kitermelés, kávé-, cukor-, búza- és gyapottermesztés, illetve a Mexikóba irányuló magyar export és a kétoldali kereskedelmi kapcsolatok. Az eredmények azonban a két ország belső problémái és a két világháború között jellemző protekcionista gazdaságpolitika miatt meghiúsultak. Mexikóban legfeljebb a Hunyadi János keserűvizet, a magyar szalámit és paprikát és egyes magyar gyógyászati termékeket és gyógyszereket ismerték.³⁷ Bár mind a Chinoin, mind a Richter gyógyszergyárnak voltak mexikói érdekeltségei,³⁸ a mexikói szállítások Magyarország összes exportjának csak elenyésző hányadát tették ki.

A gazdasági szféra mellett, Cornelius Gertz nagy figyelmet fordított a kulturális területre is. Ösztönözte mexikói magyar egyesületek, érdekvédelmi szervezetek, klubok létrehozását. Már főkonzuláti kinevezésekor is működött, sőt megválasztásában aktív szerepet vállalt a *Mexikói Magyar Segítő Egyesület*³⁹ illetve a *Mexikói Magyar Református Egyház*⁴⁰. Mellettük, 1930-ban megalakult Lipcsey Gábor és Luis Wagner vezetésével a *Magyar Kultur Egyeslet Mexico, D.F.* Az egyesület célja a magyar kulturális

örökség megőrzése, és a mexikóvárosi magyarság összefogása volt.⁴¹ Rendelkezett könyvtárral, könyvtárossal, sőt saját orvossal is. A harmincas években alakult meg a *Club Pannonia*,⁴² Cornelius Gertz hathatós támogatásával. Ez minden eddigi mexikói magyar szervezetnél nagyobbak bizonyult, mi több, összefogta, magába olvasztotta az eddig különálló klubokat. Ezáltal lehetőség nyílt hathatósabb és hatékonyabb érdekképviseletre. A Club Pannonia mellett persze ott működött a konzulátus, és Gertz nagy figyelmet fordított arra, hogy irodája mindig fogadni tudja az ügyfeleket. A konzulátus délelőtt és délután is nyitva állt, és mindig tartózkodott ott legalább egy magyarul beszélő alkalmazott. Ez a washingtoni követ, Pelényi János számításai szerint⁴³ havonta mintegy ötszáz pesójába került Gertznek. Ismeretes továbbá, hogy esetenként anyagilag is megsegített bajba jutott magyarokat. A tiszteletbeli főkonzul Szent István napján is bőkezűnek mutatkozott. Minden év augusztus 20-án a Mexikóvárosban tartózkodó összes magyart megvendégelte. Pelényi János szerint ez kb. 1000 pesóba kerülhetett, plusz még évi 4-5000 dollár a konzuli teendőkre.⁴⁴ Hatalmas summa, ami nem magyarázható egyszerűen üzleti érdekekkel, e mögött személyes elkötelezettség is állt. Ennek jele, hogy 1935-ben Cornelius Gertz feleségével együtt felvette a magyar állampolgárságot,⁴⁵ s ezt a Mexikó és Magyarország közt beálló hadiállapot ellenére is megtartotta.⁴⁶ Ő volt az első magyar, aki megkapta az *Águila Aztecat*,⁴⁷ Mexikó legmagasabb állami kitüntetését.⁴⁸

Míg Cornelius Gertz 16 évig vezette Magyarország mexikóvárosi tiszteletbeli főkonzulátusát, dr. Sömjén Géza 17 évet töltött el Mexikó budapesti tiszteletbeli konzulátusának élén. 1871-ben született Budapesten, Hoffmann Karolina és Steuer Gyula gyermekeként. Tíz testvére közül László kúriai bíró, Viktor kereskedelmi akadémiai tanár, Lóránd pedig az Abbázia kávéház tulajdonosa volt. Géza tanulmányai elvégzése után ügyvédként dolgozott, illetve megszerezte a jogi doktorátust. Nevét Sömjénre magyarosította. Számos nyelven beszélt, beleértve a franciát, spanyolt, németet, angolt és olaszt, természetesen a magyaron kívül. Nyelvi és szakmabeli tudása folytán mind a francia, mind a spanyol budapesti konzulátusoknál mint hites fordító és ügyvéd dolgozott. 1910-ben publikálta szótárát a következő címmel: *Magyar - francia*

⁴¹ Archivo General de la Nación, Mexikóváros 2.360(29)41 C10 exp. 40, 1930

⁴² A klub az Avenida República del Salvador 73. szám alatti bérház egész emeletét elfoglalta. Volt könyvtára és biliárdterme is.

⁴³ MOL K106 72cs 33t, 1934

⁴⁴ Im.

⁴⁵ Állampolgári esküjét német nyelven, a washingtoni követségen tette le. Honosítási okiratát 63533/1934-III szám alatt állította ki a Magyar Királyi Belügyminisztérium.

⁴⁶ 1944. május 13-án hunyt el Mexikóvárosban. Halotti anyakönyvi kivonatában is magyar állampolgárként szerepel.

⁴⁷ Az *Águila Azteca*, azaz azték sas kitüntetését 1939. december 29-én hozták létre Mexikóban azzal a szándékkal, hogy olyan külföldiek, vagy nem Mexikóban született, de később honosságot szerzett személyiségeket jutalmazzanak vele, akik sokat tettek Mexikóért vagy általánosságban az emberiségért. Cornelius Gertz pontosan 1939. december 29-én vette át kitüntetését Lázaro Cárdenas mexikói elnöktől, tehát a legelső kitüntetettek között találjuk. Érdemei közt konzuli munkáján kívül meg kell említeni karitatív tevékenységét -ezért a Vörös Kereszt külön is kiténteti- és a mexikói gazdasági életben játszott aktív szerepét. A Banco de México egyik alapítója, a mexikói gyárosok kamarájának elnöke volt. Dolgozott a gazdasági és pénzügyminisztériumnak is.

⁴⁸ Szeretnék köszönetet mondani dr. Alejandro Gertz Manerónak, Cornelius Gertz unokájának, a nélkülözhetetlen adatokért.

³⁴ A cég ma is létezik, a Gertz család tulajdonában van.

³⁵ A Magyar Társadalom Lexikonja, 273. o.

³⁶ MOL K106 72cs 33t, K106 73cs, K106 74cs 33t

³⁷ MOL K106 72cs 33t, 1927

³⁸ Az előbbi 1923-tól, az utóbbi 1927-től rendelkezett képviselővel Mexikóban. Mindkét cég magyar származású mexikói állampolgárokat választott erre a feladatra. A Chinoin Jorge Knöpfert, a Richter dr. Somló Imrét. Az üzletet bizományi alapon folytatták. A 30-as évek során mindkét cég mexikói vállalkozása kritikus helyzetbe került. A válságos idők rossz tapasztalatai a magyar cégeket arra indították, hogy képviselő helyett mexikói leányvállalatot - Distribuidora de Productos Richter, S. A. és a Chinoin esetében Productos Farmacéuticos - hozzanak létre. Lásd: MOL Z 547 2. cs. 8. t., Z 548 21. cs. 118-22. t., Z 549 1. cs. 1. t., 11. cs. 71-72. t., 118. cs. 1733-35. t.

³⁹ Elnöke Farkas Ignác, titkára Péter Antal, református lelkész. A klub rendezett kultúresteket, előadásokat, s megülték a magyar ünnepeket is. A tagoknak ingyenes felvilágosítást biztosítottak, elsősorban munkalehetőségekkel kapcsolatban. Dalkört és újságot (*Mexicoi Magyar Újság*) is tartottak fenn. Az iroda címe először Mexikóváros, Flora utca 4-A. majd Gante utca 5 volt.

⁴⁰ Szorosan kapcsolódott a Mexicoi Magyar Segítő Egyesülethez. Hetente tartottak istentiszteleteket. Lelkipásztor: Péter Antal, főgondnokok: Paczka Sándor és Dóczi Lukács

jogi, közigazgatási, kereskedelmi és pénzügyi szakszótár francia okiratmintákkal⁴⁹. Ettől az évtől kezdve egyébként már a budapesti mexikói konzulátus tiszteletbeli alkonzulja. Bánó Jenő távozását követően 1912. április 13-tól a Mexikói Egyesült Államok budapesti tiszteletbeli konzulja.⁵⁰ Májusban elfoglalta hivatalát.⁵¹ Tisztségét egészen 1929-ig viselte egy kisebb megszakítással. Ő volt a magyar béke delegáció hivatalos francia tolmácsa. 1926-ban a mexikói kormány közbenjárására Horthy Miklós kinevezte magyar királyi főtanácsossá. Három évvel később, 48 évesen hunyt el.

A konzulátus irányítása azonban továbbra is a Sömjén család kezében maradt. Mexikó először a korábbi tiszteletbeli kancellárt, dr. Sömjén Géza sógorát nevezte ki tiszteletbeli konzullá. Bogdán Rezső⁵², -Magyarország tisztí név- és címtárában Rudolf-, kiválasztásában irodai tapasztalatain túl, minden bizonnyal jelentős szerepet játszott, hogy testvére, Bogdán Ernő az Országos Gyermekvédelmi Ligának volt a főorvosa. Annak a szervezetnek, amelynek elnöki székét gr. Széchényi László töltötte be washingtoni kiküldetése előtt. Bogdán Ernő és gr. Széchényi László a konzuli poszttal kapcsolatos levélváltását a Magyar Országos Levéltár őrzi.⁵³

Bogdán Rezsőt dr. Sömjén Géza és Berger Elizabet fia, Sömjén János követte az intézmény élén. 1910. május 9-én született Budapesten. Bár voltak zenei ambíciói, sőt beiratkozott a zeneakadémiára, végül a családi tradíciót követve jogot tanult. Kivételes nyelvtelenséggel bírt; a magyaron kívül beszélt latinul, ógörögül, angolul, franciául, németül és spanyolul is.⁵⁴ A Budapestre látogató római követ -aki abban a hitében érkezett, hogy itt legfeljebb csak török a spanyolt-, igencsak elámult nyelvtudásán.⁵⁵ Sömjén János konzuli tevékenységének azonban véget vetett a második világháború. Ahogy ő mondta, hadat üzent saját magának, azaz Mexikó Magyarországnak.⁵⁶ A konzulátus bezárt. A megtartott tárgyak a szovjet bevonulásakor azonban még jól jöttek, a katonák diplomatának gondolták, s nem bántották. 1945. november 25-én levelet intézett a mexikói külügyminisztériumhoz, amelyben újra felajánlotta szolgálatait.⁵⁷ A válasz ismeretlen, tény azonban az, hogy nem jött létre semmilyen mexikói külképviselet Magyarország területén mintegy három évtizedig.⁵⁸ Sömjén János a francia követségnél helyezkedett el, mint jogi tanácsadó. A kommunista hatalomátvétel azonban lehetetlenné tette helyzetét Magyarországon. A folytonos zaklatásokról, illetve Magyarországról való meneküléséről *The Fortieth Birthday Letter*⁵⁹ című írásában számol be.

⁴⁹ dr. Sömjén Géza: *Magyar-francia jogi, közigazgatási, kereskedelmi és pénzügyi szakszótár francia okiratmintákkal*, Budapest, 1910

⁵⁰ AHD SRE 3-7-18

⁵¹ Címe: VI. kerület, Teréz krt. 40-42, majd V. kerület, Báthory u. 3.

⁵² Berger Izidor és Stern Gizella gyermeke. Családnevét Bogdánra magyarosította.

⁵³ MOL K106 73cs 33t, 1929

⁵⁴ Özv. Sömjén Jánosné dr. Csécsy Magdolna elbeszélése alapján, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani az interjúért.

⁵⁵ Im.

⁵⁶ Im.

⁵⁷ AHD SRE 29-03-46, 1945

⁵⁸ Magyarország és Mexikó csak 1974. május 14-én állapodott meg a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételében. Ezt követte 1975. június 26-án Ulises Schmill Ordóñez rendkívüli és meghatalmazott mexikói nagykövet, október 2-án pedig Peják Zsiva Magyarország rendkívüli és meghatalmazott mexikói nagykövetének kinevezése. Mexikó budapesti nagykövetsége 1976. szeptember 30-án nyitotta meg kapuit.

⁵⁹ Sömjén János: "The Fortieth Birthday Letter" In: Zalán Magda (Szerk): *Stubborn People*, Toronto, 1985, 96-105. o.

Családjával végül Kanadában telepedett le. Fordítóirodát nyitott, melynek munkájában ő is aktívan részt vett. Itt jelent meg több nyelvű verseskötönyve *Lirai bolyongások. Versek, aforizmák, műfordítások magyarul, angolul és más nyelveken* címmel 1996-ban.⁶⁰ Szabadidejében nemcsak verseket írt, hanem előszeretettel csellózott és sportolt. Kedvenc elfoglaltságai közé tartozott a kamarazenélés, a vitorlázás és a sielés. 1999-ben már betegesen költözött vissza Magyarországra. Itt, budai otthonában érte utol a halál, 1999. november 8-án.

⁶⁰ Sömjén János: *Lirai bolyongások. Versek, aforizmák, műfordítások magyarul, angolul és más nyelveken*, Toronto, 1996